

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на **Франческо Трупия** на тема **„Преосмисляне на субалтерността. Идентичности, хегемонии и пространства на съществуване на малцинствата в Източна Европа“** за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ в професионално направление 2.3 – Философия („Философия на културата, политиката, правото и икономиката“ – Философия с преподаване на английски език) към катедра „Философия“ в СУ „Св. Климент Охридски“

Рецензент: **чл.-кор. проф.д.ф.н. Васил Проданов**

Франческо Трупия е автор на дисертационен труд, който съчетава стилове на мислене от Италия, България и европейската постмодернистка традиция, вкарвайки ги в контекста на анализа на един от доминиращите през последните десетилетия проблем, какъвто е този за малцинствата и техните основни характеристики, роля, място в обществото. Демонстрира както знанията от бакалавърската си степен по политически науки и международни отношения в Италия, така и от магистърската степен по философия в Софийския университет. Специализирал се е в изследване на проблеми на общностите в Централна, Източна Европа и постсъветското пространство. Има опит от работа в различни неправителствени организации.

Дисертационният му труд „Преосмисляне на субалтерността. Идентичности, хегемонии и пространства на съществуване на малцинствата в Източна Европа“, се състои от две глави, увод и заключение в обем от 193 страници, заедно с библиография от 149 заглавия на английски и италиански език.

Известно е, че дискусията на темата за правата на можеството малцинства е свързана става популярна от 70-те години на XX век насам, наложена като водеща и в Източна Европа във времената на разпад и на войни на националистична основа на територията на някогашния източноевропейски социализъм и СССР. Тя претърпя своето развитие и през последните години е все по-идеологически натоварена в контекста на кризата на неолибералната глобализация, възхода на антиемигрантски нагласи, тенденции на деглобализация, неомеркантилизъм и консервативната реакция срещу социалноикономическите неравенства, родени от неолибералния пазар. Променящите се реалности и дискусии в тази област отново правят актуален философския анализ на тази проблематика с нейните измерения в Източна Европа, станал център на дискусия в предлаганата дисертация. Този анализ се прави в

традициите на постколониалните изследвания, критическата теория, културния марксизъм и основни идеи на Антонио Грамши. Франческо Трупия използва тази методология за анализ на процесите в Източна Европа през последните десетилетия, където важно значение започнаха да играят и политиките на идентичността. Основната му цел е да направи философски анализ на понятието за субалтерност във връзка с малцинствените въпроси в Източна Европа. При осъществяването на тази цел той реализира и основните си постижения.

Първо, като философ разкрива ограниченията на доминиращите интердисциплинарни методологии от типа на джандър изследвания, изследвания на малцинствата, медийни изследвания при обяснение на същността, ролята, активността на малцинствените групи и изтъква значението на философския анализ на такива доминиращи в либералния дискурс у нас през последните десетилетия теми като идентичността, мултикултурализма, различните типове малцинства. Ориентира се към една проблематика, която е свързана и с новата нашумяла книга от преди две години на Фукуяма за идентичността. Формулира своя философски подход на анализ на отношенията към малцинствата в Източна Европа през призмата на идеи, идващи от западния марксизъм и преди всичко от културния марксизъм.

Второ. За тази цел проследява идеите и дискусиите за есенциализма и конструктивизма в тази област. Опитва се да концептуализира сходните понятия малцинства и културна идентичност, подчертавайки че малцинството предполага маргинална позиция, а културната идентичност се свързва най-често с идеята за етносите. Много важна идея е, че проблемът за малцинствата и делението на нации в Източна Европа е в много висока степен резултат на външни въздействия и геополитически битки между различни сили. Историята на този регион е свързана с масови етнически чистки и целенасочена промяна на идентичности чрез пренаписване на история, смяна на език и традиции през последното столетие. В тази битка например се казва на нашите съседи: „вие не сте българи, а македонци“, а през последната година: „вие не сте македонци, а северни македонци и нямате нищо общо с античните македонци“. Тук процесите на формиране на малцинства в най-висока степен са резултат на геополитическо, геокултурно, геоикономическо конструиране, което се отбелязва от дисертанта.

Трето. Разкриват се технологиите на формиране на едно малцинство през призмата на идеята на Делюз и Гатари за двата етапа – „да станем второстепенни“ , за да започнем процеса на универсализация. Наред с есенциалисткия и конструктивисткия

подход към малцинствата се анализира и постструктуралистският, който критикува, но същевременно и по своеобразен начин съчетава другите два подхода. За тази цел анализира различни философски идеи по въпроса – на Джудит Батлър, Шванднер-Сийвърс, Дерида, при което темата за малцинствата се разширява като в нея влизат непризнатите малцинства на ЛГБТКИ-общности, религиозни малцинства и изобщо малцинствата, свързани с известната дискусия за културните идентичности. Свързва темата за субалтерността със стигматизацията на определени малцинства.

Четвърто. Направен е опит да бъдат пренесени методи и подходи, родени в една ситуация и контекст в друга ситуация и контекст. Стремелът е ставащото с малцинствата в Източна Европа да се види през призмата на идеи на хегемонията на мнозинствата и постколониалните теории. От тази гледна точка малцинствата се разглеждат като субалтерни групи и се прави опит да се приложи постмодерен философски подход спрямо тях. За тази цел той се опира на фундаменталните идеи на създателя на идеите за субалтерността и хегемонията – Антонио Грамши. Тях той използва като инструмент за анализ на отношенията между мнозинствата и малцинствата в Централна, Източна и Югоизточна Европа.

Пето. Разграничава различни интерпретации на идеите на Грамши и критично се отнася към редица от тях. Много интересно е неговото разбиране на идеите на Грамши, свързано с критика на неточния превод на английски на термина *ceto* като *classe*. На тази основа той се противопоставя на доминиращите интерпретации на идеите за хегемонията през призмата на класите и класовия подход, обяснявайки че представянето на група индивиди като класа съвсем не означава, че става дума за конкретна и обективна цялост. Уточнява и понятието за хегемония, което свързва не само с идеологическата и икономическа природа на властта, но и с морални, интелектуални, културни и сексуални въпроси на идентичността. Така по същество Грамши се свързва с идеи на културния марксизъм. В същото време Франческо Трупия показва недостатъчната обяснителна роля на либералната идея за мултикултурализма, която пренебрегва реалните отношения между различните културни идентичности, които могат да се анализират чрез категории като хегемония и субалтерност. Така хегемонията става категория, която може да се използва в неговия анализ на отношението между мнозинствата и малцинствата, които съвсем не са само традиционните етнически, религиозни, расови малцинства, но и множество други, формирани и с помощта на съвременни дискурси.

Шесто. Тръгва от идеята на Грамши за „Органична криза“, свързана с формирането и промените в идентичностите на множество групи, за да анализира процесите разгръщащи се с разпада на източноевропейския социализъм и промените в геополитическите и геоикономически ориентации на източноевропейските държави. Обосновава как се променя хегемонията при разпада след 1989 г., а с нея и разпад на предходните властови структури. На основата на нови колективни идентичности се осъществява смяна в хегемонията и съответно във властта, легитимирана с помощта на нова хегемония и идентичности. Същевременно той показва как се разгръщат множество малцинствени групи, които имат субалтерна позиция, разбрана чрез концепцията на Грамши. Тази позиция води до двойно тяхно изключване – те имат периферна позиция в публичната сфера, а опитите да се намесят в нея се отхвърлят конфронтационно. Това може да стане, както показва той, дори ако им се признават нормативно правата на малцинства.

Седмо. Традиционната класова интерпретация на идеите на Грамши за класова борба и разрушаване на съществуващата хегемония, както и ролята на интелектуалците в този процес се преформулира по посока на анализ на идентичностите на малцинствата и мнозинствата, на отношенията между тях и на реакциите на малцинствата спрямо хегемонията на мнозинството. За тази цел дисертантът анализира идеите на Грамши за ролята на интелектуалците в двете им основни версии – органичните и традиционните и ги прилага към малцинствата, при които разграничава органични и традиционни членове на малцинствата, чиито гласове може да станат много важни при трансформацията на политиките. Показва как могат да се обединят субалтерните общности, за да осъзнаят подвластното си състояние и да се опитат съзнателно да го разрушат.

Осмо. Разкрива много добре как постколониалността в Източна Европа е неолиберална мултикултурна форма на политическо мислене и културно познание. Поставя под въпрос философските основи, на които е базиран либералният мултикултурализъм. Показва, че той не може да бъде разглеждан като подходящ отговор на проблемите на малцинствата, а по-скоро маскира хегемонен дискурс и политики.

Всички тези виждания са отразени не само в дисертацията, но и в публикациите на Франческо Трупия. По темата за малцинствата той има публикувани шест статии в списания и сборници, едно интервю и три рецензии на книги на английски и италиански. В тях той конкретно прилага своите идеи към осмисляне на конкретни

ситуации с определени общности в Източна Европа – факторите за обособяването на Косово в отделна държава, Нагорно-Карабахския конфликт, арменския проблем, исляма в този регион и пр. Рецензиите му са на книги, свързани с национални и етнически проблеми на Балканите и в постсъветското пространство. По-общо в тази област той има още четири публикации и редица рецензии.

Бих отправил и някои въпроси към дисертанта за допълнително изясняване на неговата концепция.

- В своята работа той говори на едни места за „посткомунистически“, а на други за „постсоциалистически общества“, при което се създава впечатление, че гледа на тях като идентични. Защо използва два термина и кой е по-точният? Дали може да се говори за „посткомунистическо наследство“ в този регион, ако никой в него преди 1989 г. не е смятал, че в него има комунизъм?
- Защо темите за правата на малцинствата заеха такова значимо място в доминиращия дискурс от 1960-те години насам и особено с възхода на неолибералния капитализъм? Би ли могло тези теми да се разглеждат като превърнати форми за прикриване на глобализацията на пазара на работна сила, която е свързана с ускорено нарастване на социалноикономическото неравенство? Мултикултурализмът не е ли неолиберална идеологическа маска на реалният възход на неравенството в резултат на глобализацията на движение на работна сила?
- Не са ли оспорими термини като „социалистически“ и „комунистически колониализъм“ за Източна Европа, ако официална идеология там до началото на 1980-те години е интернационализмът и той се проявява практически в най-различни отношения. Освен това в различни периоди има различни политики спрямо малцинствата – едни са те в България например до 1960-те години, други след това. А защо тогава сега да сме постколониален период?
- Говори се за субалтерност на малцинствата в Източна Европа и че това е свързано с наследството на комунизма. Защо тогава подобни тенденции имаме и на Запад? През последните години има множество изследвания за скока на антисемитизма в Западна Европа и САЩ, независимо от това, че те не могат да бъдат наричани „посткомунистически“. Същото се отнася и до расовите дистанции в САЩ. Не е ли свързана субалтернатостта и със социалноикономическото неравенство, прераснало в нарастващи неравенства на

етническа и расова основа, т.е. феномените в САЩ и Западна Европа са сходни с тези на обществата, характеризирани като „посткомунистически“?

- Във връзка с географските или физически граници като фактори за идентичността дисертантът казва, че в „комунистическо време“ понятието за граница е непроницаема бариера, а днес границите имат по-скоро психическо, а не реално измерение. Дали е така, ако вземем такива популярни данни като тези че по времето на това, което той нарича „комунизма“ в света са изградени 8 стени между държавите, а след това от 1991 до 2019 г. вече са изградени 77 стени между тях. Има стени и между малцинствата и мнозинствата. Така например, ако вземем във Франция през последните десетилетия гетата, в които живеят емигранти нарастват и са над 300 в момента, бивайки ясно разграничение на границите между малцинствата и мнозинството. След падането на Берлинската стена 40 държави са построили стени на границите с 64 свои съседни. Според Международната организация по миграция от 2000 до 2014 г. 40 000 човека са загинали, опитвайки се да пресекат съответните граници. Тръмп дойде на власт обещавайки да строи граница с Мексико и на тортлената стена между Мексико и САЩ са убити повече хора при опит да я преминат отколкото по границите на всички източноевропейски държави до 1989 г.

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертацията. Основният научен принос е използването на идеи от постмодерната и постструктуралистка философска традиция, видяна през призмата на водещи понятия на Антонио Грамши. На тази основа се преосмисля въпросът за малцинствата в контекста на реинтерпретираните категории субалтерност и хегемония. Така една проблематика, която е обичайно предмет на политически, правни, социологически, международни изследвания е вкарана в нова философска теоретична парадигма, чрез която се анализират конкретните процеси в тази сфера през последните десетилетия в Източна Европа, без да се пренебрегва обаче контекста на световната криза на либералната демокрация. Това му дава възможност да обясни защо еуфорията за преход към демокрация след падането на Берлинската стена се прероди в етноцентрични и националистки нагласи и политики.

В заключение, имайки предвид както качествата на дисертационния труд, така и на свързаните с него публикации и друга научна и приложна дейност на Франческо Трупия предлагам на уважаемото научно жури да му присъди научната степен доктор

по професионално направление 2.3 Философия (Философия с преподаване на английски език).

15 април 2020 г.

Проф. д.фн. Васил Костадинов Проданов